

POLIITILISTE PROGRAMMIDE KEEL

Kristjan Rääk

Tallinna Pedagoogikaülikool

Ajal, mil poliitiline võitlus taas tuure kogumas, käsitletakse järgnevas erakondade poliitiliste programmide keelelist külge. Artikkel põhineb autori bakalaureusetööl (vt Rääk 2001), mis seadis kaks eesmärki – tutvustada eestikeelses lingvistikas ideoloogia keelelisi avaldusvorme ja leida mõni neist poliitiliste programmide keeles. Allpool võetakse jutuks ainult uurimistulemused. Vahepeal on paljud erakonnad endale valimisteks uue programmi kirjutanud, üks suurem partei poliitikast lahkunud ning üks juurde tulnud. Erakondade programmide keeleline külg tõenäoliselt kuigivõrd muutunud pole.

Artiklis tutvustatakse küsitlust, millele vastasid suuremate erakondade mõned juhtivad poliitikud. Nende arvates on poliitilised programmid suunatud kogu ühiskonnale ning peaksid olema arusaadavad põhiharidusega inimesele. Ilmselt hindavad poliitikud erakondade programmide mõistetavust üle.

Sellest lähtuvalt on vaatluse alla võetud tekstilause keerukuse tunnused, mida K. Kerge (2001) eesti XX sajandi ajakirjandustekste uurides on seostanud (venestamise, kommunismi) ideoloogiaga. Sellistena käsitatakse allpool Kerge uurimusega võrreldavuse huvides nominalisatsiooni (esindatuna *mine*-tuletiste hulga näol), lause pikkust (sõnedes) ja lause keerukust. Viimast osutab Kerge järgi lausega viidatud situatsioonide hulk, mida tinglikult kajastab kirjavahemärkide ja rinnastusidendite arv lause kohta (vt ka Kerge siinsamas kogumikus).

Nominalisatsioon

Nominalisatsiooni uurimiseks on erakondade programmidest välja võetud *mine*-tuletiste kui kõige regulaarsema nominalisatsiooni üldarv.

mine-tuletise kasutuse uurimine on oluline teksti mõisteta- vuse seisukohast. R. Kasik on väitnud, et “*mine*-tuletised tõsta- vad teksti abstraktsusastet ja muudavad ta raskemini jälgitavaks” (Kasik 1995).

M. Koskela arvab, et mida spetsiifilisem/täpsem (the more specialized) on tekst, seda rohkem nominaalfraase ja vähem verbe tendeerib temas olema (mitmele uurimusele toetudes Koskela 1998, 159). Poliitiline programm on tekst, mis koos- tajate endi hinnangul peaks olema selge ja üheselt mõistetav, kuid kaldun arvama, et nominaalfraasidega, eriti aga abstraktsete nominalisatsioonidega üle pingutades tuleb lõivu maksta teksti jälgitavusele. Tüüpiline programmilise teksti lause kipub paraku olema umbes selline: Eesti Reformierakonna eesmärgiks on isik- suse vaba loomevõime rakendamise läbi Eestis jõuka kodaniku- ühiskonna kujundamine.

Eriti silmatorkav on *mine*-tuletiste esinemissagedus RE¹ ja EÜRP programmides (vt tabel 1). Esmapilgul jääb mulje, et mida lühem programm, seda suurem on *mine*-tuletiste osakaal. Oletan, et lühem programm on olemuslikult vähem lahti kirjutat- tud ning deklaratiivsem.

ESDTP	RE	EÜRP	KO	KE	ERL	RMÕ	IML	KESKMINE	
1817	2322	2397	4209	5132	5584	7382	8470	4664	sõnede arv
107	186	200	275	297	298	419	482	283	<i>mine</i> -tuletiste üldarv
5,89	8,01	8,34	6,53	5,79	5,34	5,68	5,69	6,4	<i>mine</i> -tuletiste suhtarv

Tabel 1. *mine*-tuletiste esinemissagedus

Statistilised andmed toetavad esmamuljet: kahe andmerea pöördvõrdeline korrelatsioon on tugev: $r = -0,65$. Poliitilise teksti keskmine nominalisatsioon (6,4% sõnedest) on lähedane seaduskeele nominalisatsioonile – 6,8% (Kerge 2001). Poliiti- lise teksti abstraktsus ületab teaduskeele abstraktsust isegi kõige väiksema *mine*-tuletiste suhtarvuga programmide puhul. Teadus- keele nominalisatsioon on 3,35% (Kerge 2001), Keskerakonna (KE) programmi nominalisatsioon 5,34% sõnede arvust.

K. Kerge uurimusest selgub, et ajakirjanduslike tekstide nominaalsus tõusis märgatavalt 1950ndatel, *mine*-tuletiste arvel täpsemalt üle 2,5 korra võrreldes 1930. aastatega, ja uuesti nn venestamise teise laine ajal 80ndatel, mis jääb 50ndatele pisut alla, kuid ületab 90ndate keskmist niisama palju kui 50ndad Eesti Vabariigi esimest perioodi. Seega võib nominalisatsiooni pidada seotuks teksti ideoloogilise taustaga. Nüüdisajal on nominalisatsioon iseloomulik eelkõige teadus- ja ülemääraselt seaduskeelele. Mõlemad ületavad igapäevase kirjaliku keeikasutuse keskmist, mis peegeldub meilitekstides ja oletamisi ka ilukirjanduskeeles – teaduse nominalisatsioonide hulk nt 2,5 korda, formaaljuriidiline keeikasutus aga umbes 4 korda (Kerge 2001).

Seda, et poliitiliste programmide nominalisatsioon on väga lähedane seaduskeele omale, võib pidada mõistetavaks. On ju poliitikud suures osas seadusandliku võimu esindajad ning erialane keeikasutus mõjutab kindlasti ka nende kogu keeikasutust, k.a igapäevakeelt. Lisaks vastutavad poliitikud iga välja öeldud / kirjutatud sõna eest, nominaalstiilile omane abstraktsus ja mitmetimõistetavus annavad hiljem võimaluse öeldust taganeda. Kõnekäändki ütleb, et poliitika – see on oskus anda lubadusi ning hiljem selgitada, miks niimoodi ei läinud.

Osalusdemokraatia seisukohast tuleks poliitiliste tekstide kõrget nominaalsust hukka mõista. Väheütlev sõnavaht ei kutsu küll kedagi valimiskastide juurde. Julgen arvata, et *demokraatia laiendamine, juhtimise detsentraliseerimine, põllumajanduse eelisarendamine* jne on tühimärgid, millest loetakse lihtsalt üle, isegi siis, kui nad midagi tähendama peaksid: niigi abstraktne verb on viidud süntaktiliselt abstraktsemasse vormi (Kasik 1995).

¹ Lühendid nüüd ja edaspidi :

ERL – Eestimaa Rahvaliit

ESDTP – Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei

EÜRP – Eestimaa Ühendatud Rahvapartei

IML – erakond Isamaliit

KE – Eesti Keskerakond

KO – Eesti Koonderakond

RE – Eesti Reformierakond

RMÕ – rahvaerakond Mõõdukad

Poliitikutele omane kartus midagi konkreetset lubada on tihedalt seotud ka kartusega verbide ees. Verb on ju ikkagi midagi konkreetset, väljendab *tegevust*, mitte katteta lubadusi.

Lausete pikkus ja keerukus

Poliitiliste programmide lausete pikkus (sõnedes) ja keerukus (vahe-märkide ja sidenditega liigendatuse tähenduses) on väga erinev (vt. tabel 2). Keerulised ja ülipikad laused on EÜRP-l ja KO-l.

ESDT	RE	EÜRP	KO	KE	ERL	RMÕ	IML	KESKMINE	
16,52	11,79	25,21	22,27	14,02	14,2	14,79	12,78	16,45	lausepikkus
2,5	1,32	4,11	3,8	2,06	2,41	2,89	1,77	2,61	lause keerukus

Tabel 2. Lausete pikkus ja keerukus

Põhjus on lihtne: KO (vt näide 1) ja EÜRP programm on otsekui konspektid, kus kasutatakse järgmist mudelit:

- (1) Koonderakond toetab:
- kõigi eestlaste tagasipöördumist Eestisse;
 - eestlaste taasasumist Ida-Virumaale;
 - vajalike tingimuste loomist nende inimeste repatrieerumiseks, kes on otsustanud taassiduda oma tuleviku Eesti riigi ja rahvaga;
 - mitte-eestlaste vabal tahtel põhinevat remigratsiooni, mille majanduslikud raskused aitab koos lahkujate ajaloolise kodumaaga kanda Eesti riik;
 - noorte lojaalsete kodanike kasvatamist läbi eestimeelse hariduse andmise venekeelsetes põhikoolides;
 - noortele kodakondsuse andmist koos põhikooli lõpus toimuvate kodakondsuseksamitega vabatahtlikkuse alusel.

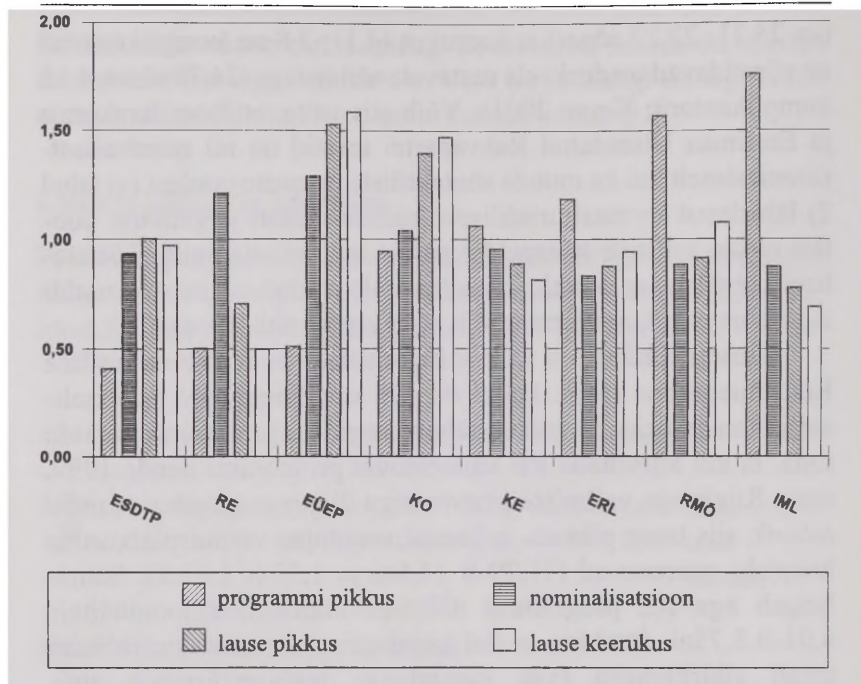
Selline programmi kirjutamise viis, kus seisukohad esitatakse loetusel semikoolonitega eraldatuna, ajab muidugi laused ebaproportsionaalselt pikaks ja keerukaks. Eestimaa Ühendatud Rahvapartei (EÜRP) ja Koonderakonna (KO) programmi lausete pikkus

(ca 25,21; 22,27 sõnet) ja keerukus (4,11; 3,8 nn komplikaatorit) on võrreldavad seaduskeele vastavate näitajatega (24,79 sõnet; 4,18 komplikaatorit; Kerge 2001). Võib siis väita, et Koonderakonna ja Eestimaa Ühendatud Rahvapartei tekstid on nii nominalisatsioonistmelt kui ka muude süntaktiliste tunnuste poolest (vt tabel 2) lähedased formaaljuriidilisele keelele. Teksti jälgitavuse poolest ei saa sellisele konspektiivsusele midagi ette heita. Tõenäoliselt käsitletakse loetelu omaette reale viidud osalauseid eraldi tajuüksustena, kuigi formaalselt on tegemist ühe lausega.

Lausete lühiduse ja vähese liigendatuse poolest torkab silma Reformierakond (RE), kellel oli aga üks kõrgemaid nominalisatsiooninäitajaid. Huvitava tähelepanekuna tuleks ära märkida seda, et kui kõrvutada RE vaadeldavat programmi nende 1999. aasta Riigikogu valimiste platvormiga *Tugev majandus – kindel tulevik*, siis lause pikkus- ja keerukusnäitajad valimisplatvormis hoopiski suurenevad (11,79-lt 14,5ni ja 1,32-lt 1,67ni). Samas langeb aga RE programmi ülikõrge nominalisatsiooninäitaja 8,01-lt 3,75ni. Järeldan, et kui kirjutamisel arvestatakse rohkem teksti sihtrühmaga (või kasutatakse reklaamifirmade abi), siis tuleb ka tekst tavapärasem ja kergemini mõistetav. Nominalisatsiooni, lausete pikkuse ja keerukuse iseloomustamiseks on kõige ülevaatlikum vaadelda kõikide erakondade vastavaid näitajaid ühel graafikul (vt joonis 1). Andmete võrreldavuse huvides on iga valdkonna keskmist näitajat arvestatud 1-na.

Jooniselt võib näha, et üsna selgelt eristuvad teistest neli pikemat programmi. Keskerakonna (KE), Rahvaliidu (ERL), Mõõdukate (RMÕ) ja Isamaaliidu (IML) programmid on pikemalt lahti kirjutatud (8–10 peatükki + hulgaliselt alapeatükke). Nende keerukusnäitajad jäävad ühe erandiga (RMÕ lause keerukus) kõik alla keskmise. Teise grupi moodustavad juba eespool mainitud KO ja EÜRП, kelle keerukusnäitajad on võrreldavad seaduskeelelega.

Kaks parlamendiparteide äärmust, Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei (ESDTP) ja Reformierakond (RE), on eripärased ka poliitiliste programmide poolest. RE ülikõrgetele nominalisatsiooninäitajatele on juba tähelepanu juhitud, hoopis iselaadne on aga ESDTP programm, mis ei torka silma küll süntaktiliste tunnustega, kuid erineb teistest sõnakasutuselt ja retooriliste võtete poolest. Sellest teeme aga juttu edaspidi.

Joonis 1 Programmide keerukusnäitajad keskmiste taustal

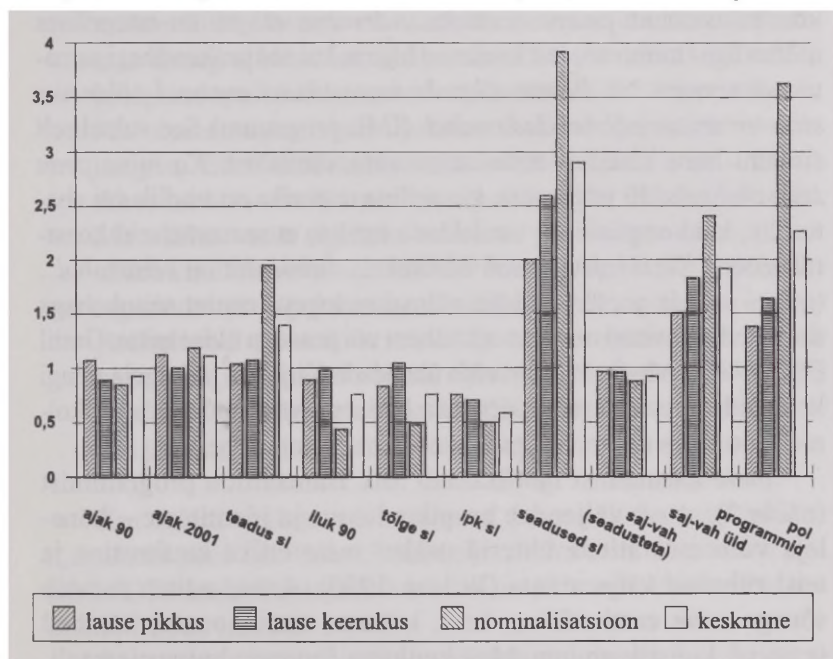
Saamaks teada, millise erakonna programm on kõige keerukam, on arvutatud välja kolme uuritud valdkonna (nominalisatsioon, lause pikkus, lause keerukus) keskmine (vt. tabel 3).

ESDTP	RE	EÜRP	KO	KE	ERL	RMÕ	IML	KESKMINE	
1817	2322	2397	4209	5132	5584	7382	8470	4664	sõnesid
0,39	0,50	0,51	0,90	1,10	1,20	1,58	1,82		
5,89	8,01	8,34	6,53	5,79	5,34	5,68	5,69	6,4	nominalisatsioone
0,92	1,25	1,30	1,02	0,90	0,83	0,89	0,89		
16,52	11,79	25,21	22,27	14,02	14,2	14,79	12,78	16,45	lause pikkus
1,00	0,72	1,53	1,35	0,85	0,86	0,90	0,78		
2,5	1,32	4,11	3,8	2,06	2,41	2,89	1,77	2,61	lause keerukus
0,96	0,51	1,57	1,46	0,79	0,92	1,11	0,68		
0,96	0,82	1,47	1,28	0,85	0,87	0,96	0,78		keskmine keerukus

Tabel 3. Keerukusnäitajad keskmistega võrrelduna

Üsna selgelt eristuvad keskmiste keerukusnäitajate poolest KO ja EÜRП, kelle keskmised keerukusnäitajad ajab kõrgeks eespool mainitud konseptiivne programmi ülesehituse viis. Madalaimad keerukusnäitajad Isamaaliidul (IML) võivad olla seotud programmi pikkusega – mida rohkem lahti kirjutatud programm, seda väiksemad keerukusnäitajad. Pannes poliitiliste programmide keerukusnäitajad teiste valdkondade taustale (Kerge 2001), muutub pilt üsnagi selgeks (vt joonis 2).

Poliitiliste programmide keel jääb keerukuselt alla üksnes seaduskeelele. Tõe huvides olgu märgitud, et keskmise arvestamisel on arvesse võetud kõiki seitset programmi. Eraldi tasub välja tuua kõrgeid nominalisatsiooninäitajaid, mis mõnede poliiti-

Joonis 2. Programmide keerukusnäitajad teiste valdkondadega võrreldes (alus Kerge 2001) *

* *ajak*– ajakirjanduskeel; *teadus*– lingvistika, psühholoogia, kultuuriuuringute ja õigusteaduse keskmine; *iluk*– ilukirjandus; *tõlge*– ilukirjandustõlked ameerika ja briti inglise keelest; *ipk*– igapäevakeel; *sl*– sajandi lõpp; *saj-vah*– sajandivahetus (90ndad + 2001); *saj-vah. üld*– sajandivahetus üldiselt, st seadusi kaasates

liste programmide puhul kogunisti ületasid seaduskeele keskmist.

Poliitilise teksti eripära

Lisaks süntaktilisele keerukusele uurisin ka poliitilise teksti tunnusoone, millele on viidanud poliitikakeele teoreetikud (van Dijk 1995, Kellner 1998 jt).

Peamiseks poliitilist keelekasutust mõjutavaks printsipi on vastandus *meie* – *head*, *nemad* – *pahad*, s.o püüid rõhutada *meie* häid omadusi ja varjata halbu ning vastupidi, rõhutada *nende* halbu omadusi ja tegusid ning vaikida maha head (van Dijk 1995). *meie*-vorm on poliitilistele programmidele ülimalt omane. Põhilised konstruktsioonid: *peame oluliseks...*, *Arvame, et...*jne on retoorilises mõttes üsna toimivad, sest kaasavad lugeja, kui see peaks vähegi samamoodi arvama. Nt. *Peame tähtsaks vastastikusel austusel põhinevat sidet erinevate põlvkondade vahel.* (IML programm) See suhteliselt sisutühi lause sisaldab endas samastumisvõimalust: *Ka mina pean seda oluliseks!* Ei julge väita, kas selline retoorika on teadlik või ebatoadlik, kuid empiiriliselt vaadelduna tundus, et samaväärseid konstruktsioone *Keskerakond peab oluliseks...*, *Isamaaliit on seisukohal...* (mis ei sisalda pooltki nii häid võimalusi lugejal ennast seisukohaga samastada) kasutati märgatavalt vähem või peaaegu üldse mitte. Gastil (1992: 485) märgib, et *meie* võib ühendada Kirjutaja ja Lugeja mingi kolmanda üksusega ning laiendada Kirjutaja väite mõju kõigile kolmele, osutades nii implitsiitselt nende kokkukuuluvusele.

meie kasutamist näitlikustab lõik Isamaaliidu programmist (näide 2). *meie* väljendab grupikuuluvust ja identiteete – kõneleja võib määratleda ühtesid osalisi *meie* hulka kuuluvaina ja teisi rühmast välja arvata (Wilson 1990). Antud näites seostub sõnaga *meie* eesti rahvas, keel, kultuur, traditsioonid, kombed ja tavad, kunstilooming. *Meie* kuulume Euroopa kultuuriareaali, oleme osa kristlikust Öhtumaast. Vastandusena nähakse *mitte-meid*: võõras elulaad, võõrad keeled, teised kultuurid.

(2) Eesti rahva, tema keele ja kultuuri säilitamine ning arengutingimuste loomine on Eesti riigi ülim eesmärk ja mõte. Omakultuur kaitseb meid võõra elulaadi ja võõraste keelte pealetungi vastu. Meie traditsioonid peituvad meie minevikus, arenevad meie olevikus, väljenduvad meie arusaamades, kommetes ja tavades, keeles ja kunstiloomingus

ning viivad meid tulevikku. Me kuulume Euroopa kultuuri-areali, olles osa kristlikust Öhtumaast. Meie kultuuris ilmnevad mitmesugused teiste kultuuride mõjustused. Euroopa rahvad on kujundanud oma kultuurilise eripära, suheldes üksteisega ja olles üksteise suhtes avatud. Me tahame säilitada ja edendada Euroopa ning maailma kultuuride viljakat kooseksisteerimist ning vastastikust lugupidamist.

Hoopis erinev on *meie* kasutus ESDTP programmis (näide 3): *meie* ei ole siin eesti rahvas, vaid pigem partei toetajaskond. *Meie* vastandub antud näites selgelt võimulolijatele.

(3) Vasakpoolsus on ühtaegu ka VASTUSEIS. ESDTP on monopolide diktaadi vastu majanduses, selle vastu, et Eestimaa areng allutatakse ülemaailmsete rahandusringkondade ja üleeuroopaliste majanduskorporatsioonide ettekirjutustele. Me oleme vastu labase kommerts- ja massikultuuri pealetungile, Eesti ühiskonna mäkdonaldistumisele, mis pärsib rahvakultuuri traditsioone ja loomingulist eneseavaldamist. Me oleme vastu sõjaliste kulutuste suurendamisele sotsiaalsfääri kiratsemise arvel. ESDTP ei saa leppida ülekohtu, korruptsiooni ja bürokraatia vohamisega, elamisega looduse ja järeltulevate põlvede arvel, kõige selle negatiivsega, millele iseseisvas Eestis seni võimul olnud ja end ise demagoogiliselt ainuvõimaliku arengusuuna kandjaks kuulutanud parempoolsed jõud on avanud rohelise tee.

Kui teised erakonnad kasutavad peamiselt konstruktsiooni: *...erakond peab oluliseks...[millegi]...säilitamist, arendamist jne*, siis ESDTP kasutab retoorilise kordusena pidevalt: *Me oleme vastu, ESDTP ei saa leppida...*

Sõna *meie* tähendus poliitikute kõnepruugis nõuaks veel täiendavat uurimist.

Küsitlus

Läbiviidud küsitluse eesmärk oli selgitada, milline on poliitikute endi suhtumine poliitilistesse programmidesse ning nende keelisse teostusesse. Küsimustik jagati suuremate erakondade juhtivpoliitikutele. Tagastatud kümne ankeedi kokkuvõtlikud tulemused

on järgmised (sagedamad vastused rasvase kirjaga):

1. Kellele on põhiliselt suunatud Teie erakonna programm? erakonna liikmetele – 1 vastaja; erakonna liikmetele, potentsiaalsetele valijatele – 2; erakonna potentsiaalsetele valijatele – 1; erakonna liikmetele, potentsiaalsetele valijatele, ajakirjanikele/arvamusliidritele – 1; **kogu ühiskonnale vmt – 5.**
2. Kas Teie hinnangul on Teie erakonna programm arusaadav?: **põhiharidusega inimesele – 7;** keskkharidusega inimesele – 3.
3. Kas olete erakonna programmi kirjutamisel silmas pidanud kindlat sihtgruppi?: **ei, (silmas on peetud laia auditooriumi) – 5;** jah – 3; meie maailmavaadet toetavaid inimesi – 1, keskklassi – 1.
4. Kas erakonna programmi kirjutamisel on eeskujuks võetud mõne teise partei (välispartneri) programmi? jah – 2; mingil määral – 2; ei – 6.
5. Kas erakonna programm peaks erakonda müüma? jah – 3; jah, mingil määral – 2; **ei – 4;** võib, kuid ei pea – 1.
6. Kui suurt rõhku olete pannud programmi keelelisele viimistlemisele? **suurt või väga suurt rõhku – 10;** (EÜRP vastab: maksimaalset, arvestades meie võimalusi).
7. Kas valimisplatvormid ja valimiste eelsed reklaamvoldikud peaksid olema programmist “populistlikumad” ja kirjutatud lihtsamal keeles?: **jah – 7;** lihtsamad, kuid populismita – 2; ei – 1.
8. Kas olete kasutanud valimisplatvormide ja -lubaduste väljatöötamisel reklaamifirmade abi? Kuidas tulemust hindate?: **jah, tulemus hea või väga hea – 7;** jah, tulemus kaheldav – 1; ei – 2.
9. Millistel erakondadel on Teie meelest kõige paremini kirjutatud programm ja/või kõige õnnestunud valimiseelsed materjalid?: **vastanu enda erakonnal - 8;** vastamata – 1; vaid EÜRP arvab, et IML, RE, KE ja RMÕ
10. Hinnake väiteid viiepallisel skaalal: 1- täiesti vale, 5- täiesti õige. Kõikide Eesti erakondade programmid on põhimõtteliselt ühesugused: “1” – 3; “2” – 2; “3” – 3; “4” – 2.

Erakondade programmid on kirjutatud valijatele arusaadavalt.

davalt: “3” – 5; “4” – 4; “5” – 1.

Meie erakonna programm on erakonna ideoloogiline alusdokument, milles kirja pandud ideid üritatakse võimul olles ellu viia: ”5” – 9; “4” – 1.

Küsitlusest võib järeldada, et poliitikud ei ole oma programmi sihtrühma täpselt määratlenud. Enamik peab programmi adressaadiks kogu ühiskonda, laiu masse jmt. Valdav osa (8) peab oma erakonna programmi arusaadavaks põhiharidusega inimesele. Samas on enamik vastanutest nõus väitega, et valimiseelsed platvormid ja reklaamvoldikud peaksid olema lihtsamas keeles. Otsest vastuolu võib täheldada kolmes ankeedis, kus erakonna programmi on peetud arusaadavaks põhiharidusega inimesele, samas arvatakse, et valimiseelsed platvormid ja reklaamvoldikud peaksid olema kindlasti lihtsamas keeles kui programm. Vastuolu võib leevendada viienda küsimuse abil: kas erakonna programm peaks erakonda müüma? Sellisel juhul langeb üks vastuolulistest ankeetidest ära, kuna vastaja arvab, et programm ei pea erakonda müüma, mis omakorda võimaldab vastuseid tõlgendada selliselt, et erakonna programm on küll igale huvilisele arusaadav, ent aktiivseks lähenemiseks inimesele on tarvis siiski kergekaalulisemat lugemispala reklaamvoldikute näol.

Kahtlemata aitaks empiiriline uuring selgitada, kas erakondade liikmete optimistlik hinnang nende programmide arusaadavuse osas on põhjendatud või on selline küsitlustulemus tingitud pigem erakondade tahtmatusest või võimetusest teha vahet erinevate programmiliste dokumentide kasutusvõimalustel ja sihtrühmadel. Hinnanguid andes demonstreerivad vastajad silmapaistvat lojaalsust oma parteile, pidades selle programmi keeleliselt parimaks ning valimiseelseid materjale õnnestunuimaks.

Huvitav on ka see, et kuigi oma partei programmi peetakse valdavalt vägagi arusaadavaks, annab viimases küsimuses enamik vastanutest erakondade programmide arusaadavusele üldiselt keskmise hinnangu – viiepallisüsteemis kolme.

Kõikide erakondade esindajad väidavad, et on programmi keelelisele viimistlemisele tähelepanu pööranud ning programm on erakonna ideoloogiline alusdokument, milles kirjapandut üritatakse võimul olles ka ellu viia. Reklaamifirmade abi kasutamist tunnistavad kõik vastanud peale ühe, kuid antud küsitlus ei võimalda täpselt määratleda reklaamifirmade mõju programmilis-

tele dokumentidele. Edaspidistes uuringutes võiks antud aspekti täpsustada: uurida, mil määral ning millistes valdkondades on reklaamifirmade abi kasutatud (kujundamine, valimisloosungid, -lubadused jne).

Kokkuvõtteks

Eesti erakondade poliitilised programmid osutusid üsnagi huvitavaks uurimismaterjaliks. Üsna selgelt eristus kolm programmi-tüüpi:

1. Pikalt lahti kirjutatud programmid (IML, RMÕ, ERL, KE).
2. Konspektiivsed formaaljuriidilisele keelele sarnaselt kirjutatud programmid, mis ajasid kõrgeks ka keskmised keerukusnäitajad (KO ja EÜRП).
3. Lühikesed manifestitaolised programmid (RE ja ESDTP).

Üllatab, et poliitikud peavad erakondade programme üldjuhul mõistetavaks põhiharidusega inimestele.

Poliitiliste programmide keel osutus oma keerukusnäitajatelt lähedaseks seaduskeelele, mis ületab oma abstraktsusastmelt igapäevakeelt ligi neli ja muid valdkondi umbes kaks korda; keskmine lause on suhteliselt pikk ja tugevasti liigendatud. Keerukusnäitajad ajasid kõrgeks kaks formaaljuriidilises stiilis koostatud programmi, kuid ka neid programme kõrvale jättes osutusid keerukusnäitajad (eriti nominalisatsioon) küllaltki märkimiväärseks. Küsitluses märgivad mõned vastanuist ära, et "programm peaks olema üheselt mõistetav, arusaadav ja selge", st sõnastatud ideaal jääb väga kaugemale alateadlikest mallidest, mida eestikeelsete programmide koostajad tegelikult järgivad.

Käesolevas töös on põhjalikumalt uuritud ainult poliitiliste programmide keelt. Tulemus näitab, et ideoloogilise teksti ja poliitilise keelekasutuse teoreetikute määratlused leiavad kinnitust ka eesti keele puhul. Poliitilise teksti arusaadavus sihtgrupi hulgas on aga üsnagi kaheldav.

Poliitikakeele kui allkeele uurimiseks on veel väga palju võimalusi. Uurida võiks nii keelelise mõjutamise vahendeid kui ka

poliitiku keelekasutuse mõju ühiskonnale. Kõik oleneb vaid sellest, mida teada tahetakse. Üks on selge – keele, poliitika ja ühiskonna vahel on tugevad seosed olemas. Uurides keelt võime ühtlasi uurida ka inimesi ja ühiskonda. Käesolev artikkel osutab, et ühiskonna sihid on omas abstraktsuses ebamäärased ja et poliitike üleliia keeruline keelekasutus võib veelgi süvendada lõhet võimu ja rahva vahel.

KIRJANDUS

- Dijk, T. A. van 1995.** Discourse semantics and ideology. – DS 1995. Volume 6. Number 2. 243 – 290.
- Fairclough, N. 1989.** Language and power. London: Longman.
- Fowler, R. 1991.** Language in the news. Language and Ideology in the News Media. London: Routledge.
- Gastil, J. 1992.** Undemocratic discourse: a review of theory and research on political discourse. – Discourse and Society 3 (4), 469–500.
- Kasik, R. 1995.** Õiguskeele lauseehitus. – Õiguskeel 1, 16–21.
- Kellner, D. 1998.** Mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Kerge, K. 2001.** *mine*-nominalisatsiooni muutused XX sajandi te kstide üldise süntaktilise keerukuse tegurina. Ettekanne TPÜ eesti keele õppetoolis 3. mail 2001. Tallinn.
- Koskela, M. 1998.** Verbs and noun phrases – two tendencies in philosophical essays. – M.-R. Luukka, S. Salla, H. Dufva (toim.), Puolin ja toisin. AFinLAN vuosikirja 1998. (Suomen Soveltavan Kielitiededen (AFinLA) julkaisuja No 56.) Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino. 159–171.
- Rääk, K. 2001.** Poliitiliste programmide keelest. (Bakalaureuse-töö. Käsikiri TPÜ eesti keele õppetoolis.) Tallinn: TPÜ.
- Wilson, J. 1990.** Politically Speaking. The pragmatic Analysis of Political Language. Oxford: Blackwell.

Näited

1. Väljavõte Koonderakonna programmist (1996)
2. Väljavõte Isamaaliidu programmist (1998)
3. Väljavõte ESDTP programmist (1998)